

Гуляк О.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Начальник Військової академії, м. Одеса*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Актуальність теми дослідження пов'язана з процесом реформування української армії, складовою частиною якого є проведення суттєвих змін у системі військової освіти. Для вирішення таких питань можуть бути використані два вектори: 1) запозичення іноземного досвіду; 2) залучення власних традицій, ідей патріотичного виховання військової освіти. В сьогоденних умовах України доцільно використати другий підхід, важливою частиною якого є досвід, накопичений протягом двохсотрічного періоду існування Козацько-Гетьманський держави. Виходячи з цього, доцільно розглянути організаційні засади військової освіти, яка на практиці доказала свою спроможність створити боєздатні козацькі підрозділи, які з успіхом протидіяли агресивним прагненням польської шляхти, набігам татар та російській експансії.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що Козацько-Гетьманська держава являє собою видатне явище національної історії, яка була виразником прагнень українського народу зберегти свою незалежність. Запорізька Січ була демократичною, військово-адміністративною організацією, яка мала всі ознаки державного утворення. Законодавча влада належала всьому козацтву, яке збиралося на Генеральні ради. Функції виконавчої влади виконував козацький уряд – Кіш, який обирався та контролювався Генеральною радою і займався вирішенням поточних питань. Наступним рівнем державної влади було управління дев'яти паланками, які були розміщені у вигляді кола, в центрі якого була розташована Січ. У кінці XVII ст. на Запоріжжі створилася верхівка козацтва – старшина, яка займала керівні посади, тримала в своїх руках владу та зосередила значні матеріальні цінності. Іншою соціальною верстою була основна маса козаків, яка отримала назву сіроми або гологи, що мешкала у Січі в куренях, паланках та перебувала на отриманні Коша.

Питанням військової освіти завжди приділялася значна увага, а керування цим процесом займався особисто Кошовий отаман та паланкова старшина, яка розподіляла молодиків по куренях та контролювала процес їх освіти. Завдяки такого поважному відношенню до військової освіти в середині XVII ст. запорізьке козацтво піднялося до рівня кращих європейських армій, а своєю активною, наступальною, ініціативною стратегією та маневровою тактикою нічим не відрізнялася від європейських армій. Військово-фізична підготовка українського козацтва, на думку Я.В. Тимчака [1, с. 94], ґрунтувалася на системі

обрядів та ритуалів, які складали певну систему та охоплювали усі етапи становлення молодшої людини (табл. 1).

Таблиця 1

Обряди та ритуали у сфері військово-фізичної підготовки

Назва	Описання	Вік, роки
1. Постриг	Символізував перехід дитини до юнацького віку	3-7
2. Обряд проводи у пастухи	Означало залучення дитини до господарських справ	7
3. Обряд першого гоління	Означав перехід від юнацтва до дорослого віку	16-18
4. Сімейно-родинний ритуал	Супроводжувався участю в змаганнях на силу та спритність	16-18
5. Посвята у парубочих громадах	Включала в себе перевірку на вміння володіти зброєю	16-18

Обряд постригу проходив таким чином: батьки виносили на руках дитину, садили її на коня та всім гуртом вели його по подвір'ю, що означало народження козака-воїна.

Обряд проводи у пастухи проводився як правило, коли дитина достигала семирічного віку, шляхом залучення її до громадських прав, як правило у вигляді випасання худоби. Одночасно з цим дитину вчили поводитися з холодною зброєю, т.я. при випасанні худоби на нього могли напасти хижі звірі. У школах Запорізької Січі, в яких навчалися юні козаки з 7 років бутував такий звичай. При переході з класу в клас учень приносив учителю величезний горщик каші, учитель з учнями з'їдав кашу, а після цього діти виносили пустий горщик на двір. Наступним етапом було вішання горщика на дріт, після чого діти озброювалися палицями і з віддалі, вказаної вчителем, кидали їх у горщик та розбивали його ущент. Далі майбутні козаки кидалися підбирати черепки і той, хто назбирав їх більше, вважався переможцем.

Обряд першого гоління відбувався таким чином – батько садив молодого козака на коня, давав йому лук та стріли та наказував стріляти по цілях, з метою перевірки його здібностей у цій військовій вправі.

Ритуал посвяти у парубочих громадах включав в собі випробування фізичної сили шляхом боротьби, кулачних боїв, місцева володіти різними видами зброї, що дозволяло значно вдосконалювати молодим козакам бойовий досвід. До цих обрядів входило навчання молодого козака мистецтву фехтуванню, яке проводилося на чотирьох видах шабель різної маси та довжини. Вправа включала в себе рубку обпаленої глини, першого дня козак повинен був завдати 25 ударів, другого – 50, третього – 75, а повністю підготовленим такий боєць вважався поки не доводив кількість ударів до 1000.

Важливим елементом військової освіти було залучання батьками своїх дітей до військової справи у степових промислах, полюванні на тварин та участі у протидії татарським набігам. На всіх цих етапах молодих людей поступово вчили доглядати за кінями, їздити верхи, стріляти з рушниць та луків, битися на шаблях та бути відважними. Висока боєздатність козацького війська пов'язана з низькою причин. По-перше, їх бойове мистецтво, ґрунтувалося на традиціях дружинників Київської Русі, яке було збагачено військовими елементами сусідніх держав. По-друге, козаки виконуючи сторожову службу, постійно стикалися з татарами та поступово оволоділи їх бойовими прийомами та специфічною тактикою. По-третє, багато козаків проходили службу в арміях іноземних держав та були добре обізнані зі стратегією та тактикою, яка використовувалася на практиці.

З історичних джерел відомо, що один із організаторів реформи козацького війська Євстафій Ружинський приймав участь у різних війнах, служив в якості найманця у Німеччині, де ознайомився із системою європейської бойової підготовки. Доказом високого рівня бойового мистецтва козацького війська була та обставина, що володарі європейських країн прагнули прийняти їх на свою службу. Відомо, що у 1644 р. французький посол при польському королі граф де-Брежі звернув увагу кардинала Мазаріні, що є можливість взяти на французьку службу запорізьких козаків. Як вказує Я.В. Тимчак, характеризуючи козаків граф вказував, що це «дуже відважні вояки, непогані вершники, досконала піхота, особливо вони здатні до захисту фортець» [1, с. 80]. Переговори де-Брежі з Богданом Хмельницьким, якого порекомендували Мазаріні як дуже здібного полководця, тривали досить довго і закінчилися лише в березні 1645 р. В результаті домовленості гетьман разом зі старшинами Сіркою і Солтенком через Гданськ морем поїхали до Франції та у Фонтенбло, особисто проводили переговори з французьким командуванням, внаслідок чого близько 2500 українських козаків вступили на службу у французьку армію.

Високий рівень військової підготовки та перемоги у боях проти татар, турків, поляків та росіян привели до того, що багато людей шляхецького походження направляли своїх дітей до Січі, з метою проходження козацької військової школи. Відомий польський хроніст Йосиф Папроцький (1544–1614 рр.) у своїй книзі «Panosza» 1599 р. подає цікаві відомості про військову науку на Запоріжжі: «Багато бездоганних, але небагатих молодиків з панят на Русі, Поділлі й Польщі їздять туди, щоб привчитися до лицарського діла, бо між ними можна добре вишколитися в лицарському (військовому) порядку й чуйності».

В період перебування Запоріжжя під протектом Російської імперії багато високопоставлених осіб вважали за велику честь пройти військову науку на Запорозькій Січі та отримати атестат «знатного товариша». Серед них були відомі військові та політичні діячі того часу, зокрема: київський генерал-губернатор Глібов, генерал-аншеф граф Панін, генерал-аншеф П. Дев'єр, генерал-поручник граф А.Остерман, генерал-майор, князь А. Прозоровський,

польський коронний гетьман граф К. Браніцький, генерал-аншеф, князь Г. Потьомкін, російський полководець М.І. Кутузов та інші знані особи.

Таким чином, в період існування Козацької держави виникло та розвинулося нове явище, яке доцільно назвати козацькою військовою педагогікою, що стала елементом розвитку національної військово-педагогічної теорії та практики. Основою цієї практики військової науки склали ідеї козацького воєнного мистецтва, демократичні, гуманістичні основи навчання і виховання, формування особистості козака-лицаря з яскраво вираженим національним ідеалом. Козацька військова педагогіка була направлена на виховання українського патріота, незламного громадянина – борця за права народу, господаря та захисника своєї країни. Така система виховання була реалізована у козацьких сім'ях, січових, козацьких і братських школах та стала досягненням національної системи освіти. В ній вагомим місцем займали давні народні звичаї та традиції, що продовжували бутувати у козацький період історії. Цей факт обґрунтовується наявністю низки обрядів та ритуалів у сфері військової підготовки та побуту, що збереглися у Козацькій державі зазнавши протягом тривалого часу значної трансформації.

Список використаних джерел:

1. Тимчак Я.В. Військово-фізична підготовка в Україні (ІХ–XVIII ст.) : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 ; Львівський держ. ін-т фізичної культури. Л., 1998. 204 л.

Євдокимов В.В.

доктор економічних наук, професор;

Лисак С.П.

здобувач,

Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

Досліджуючи механізми державного управління, взагалі, та у сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму, зокрема, ми маємо констатувати, що базовим елементом забезпечення можливості їх ефективного функціонування, є створення відповідного рівня, сучасної законодавчої бази. Вочевидь, що процес удосконалення національного